

U J K Ö N Y V E K

Petruch Antal S. J.: A trencséni jezsuita noviciátus anyakönyve. (Kiadványok a Jézustársasága Magyarországi Történetéhez. Források, 6). Budapest, 1942.

A jezsuita rend osztrák-magyar rendtartománya Lippay György primás bőkezűségéből 1655-ben Trencsénben magyar ujoncházat nyitott. Háborús zavarok és természeti csapások (járványok) az ujoncház békés életét többször felkavarták ugyan, de megszakítani nem tudták. A rend a noviciátus ideiglenes áthelyezésével biztosította az élet folytonosságát.

A rendi szabályzat előírása szerint a rendbe lépett ifjak személyi adatait — a növendék bemenése alapján — az ujoncmester egy anyakönyvbe vezette be. A rovatok a novicius nevét, nemzetiségét, életkorát, egészségi állapotát, a felvétel idejét és helyét, a világi életben végzett tanulmányokat, esetleg addig betöltött élethivatást, a novicius nyelvismereteit, esetleges magánfogadalmait örökítették meg s végül azt is tartalmazták, hogy a jelölt katolikusnak született-e, vagy más vallásról tért-e át. A bejegyzések tehát hiteles és mindenre kiterjedő figyelemmel adnak felvilágosításokat a belépett ifjakról. Csak a jelölt társadalmi rétege szempontjából hiányosak, mert ezt nem mindig adják meg. Az anyakönyv két részből áll. Az első azon ujoncok nevét tartalmazza, akik papokká lettek, a második a segítőtestvérekét. A kiadó ebben a kötetben az első részt teszi közzé, a második most van munkában.

Az anyakönyv hat, az első próbaévet Bécsben, illetve Leobenben már elvégzett növendék nevével kezdődik s megszakítás nélkül tart

a rend eltörlése előtti évben (1772) utolsónak felvett novicius adatainak bejegyzéséig. 1723 név vonul el az olvasó szeméi előtt. Ez a szám ugyan lényegesen kisebb az összes magyarországi jezsuitákénál, mert a rendtartomálynak Bécsben is volt ujoncháza, melyben mindig voltak tekintélyes számban magyarok is, de így is — megszakítatlanságában, hitelességében és részletességében — ritka értékű ösök csarnoka a jezsuita rend számára. Nagy értékű forrása azonban az egyháztörténelemnek s tágabban a magyar művelődéstörténelemnek is. Avatott szem előtt a hosszú adatsor megelevenedik s rendkívül érdekes adatokat árul el. Ebben az ujoncházban állták ki — hogy csak a legkiválóbbakat említsük — a két éves próbaidőt a magyar tudományos történetírás protagonistái közül Cseles Márton és Katona István, a magyar zsinattörténet máig felül nem mult mestere, báró Péterffy Károly, a XVIII. század legkiválóbb magyar dogmatikusa, Csapódi Lajos, a hírneves szónok és egyházi író Csete István, a keleti szakadárak uniója körül hervadhatatlan érdemeket szerzett Baranyi Pál stb. A kiadó azonban a szembeszóló egyéniségek mellett megszólaltatja a szürke neveket és évszámokat is és csoportosítva a bejegyzések egyes rovatait rámutat pl. arra a változatos előképzettségre, mellyel a belépők rendelkeztek. Ez kivétel nélkül az akkoriban legmagasabb átlagműveltséget jelentette, hiszen a rend tagjaitól a legnagyobb szellemi erőfeszítést kívánta meg. Rendkívül érdekes azután többek között a nemzetiségi eredet szerinti átnézet. Kiténik belőle, hogy bár a

trencsényi noviciátusban Európának szinte minden országa és népi csoportja képviselve van, természetesen a hazai nemzetiségek is, erős túlsúlyban mégis a magyarok voltak s a magyar nyelvtudás fokozatos térhódítása észlelhető azok körében is, akik nem vallották magukat magyaroknak. Nem kevésbé tanulságosak azonban a magyar elem természetességét bizonyító adatok sem: akárhány belépő törzsökös magyar nevű ifjú nem vallja magát magyarnak és magyarul egyáltalán nem, vagy csak törve beszél. A kiadó által adott példák szerint a jegyzék még részletesebb eredményekkel kecsegtetően vizsgálható át.

A kiadó az anyakönyvet a forrásközlési szabályok pontos betartásával adta közre s használatát rendkívül megkönnyítette azzal, hogy a végén a neveket betűrendes sorba foglalta, úgyhogy bármelyik novicius adatai pillanatok alatt megtalálhatók. Közzétételével nagy szolgálatot tett a magyar történettudománynak.

HERMANN EGYED

Hangay Sándor Összes Versei. Bp. 1943. 512 l. Az Erdélyi Szemle kiadása. Sütő-Nagy László előszavával.

A katonaköltő irodalmi pályájának negyven éves fordulójára szánt gyűjteményes kiadás. E költői pályája sok tekintetben Gyóni Gézáéval rokon: kezdetét Adyra emlékeztető, nagy hevületű, szimbolumokkal dolgozó versek jelzik, amelyeknek az európai kultúra s egy túlzottan érzéki szerelmi lánghatás szolgálta a leggazdagabb inspirációt. A nagy élménykör, az első világháború ez átlagköltészet dekadenciába fuló színvonaláról

kétségkívül sokszor felemeli a költőt. Legbensőségebb verseit az ifjúkori emlékek felidézése s az otthonmaradt gyermekeire való emlékezés sugallja: a távoli béke múltba foszló hangulatai szépségükben felfokozva tükröződnek a harcok viharát álló lélekben (Küldöm a győri kis fiúknak, Mese két kis fiúnak, Huszárhalál, Ima két tiamért). Hasonló meleg lírával áradnak a bajtársi érzésből sarjadt költemények is, kivált ha a távolodó, feledésbe vesző emlékek mágiájával dolgozik az író (Levél vitéz Árvai Imrének, Hazatérő magyar katonák). Igazi újdonsága azonban, hogy a repülőgép háborújának sajátos élménykörét Hangay vezeti be irodalmunkba, sőt ilyen szempontból alighanem a világirodalomban is úttörő. E versek a friss érzés lázában, sokszor a háborús szükségrepülőtereken jönnek létre; szorosán bekapcsolódnak Dél varázsos tájképeinek keretébe — kivált az olasz földről szólók —; s mély megdöbbenéssel utalnak a harmonikus nagytermészet békéje s a katonahivatás halálos komorsága közt feszülő szédítő ellentétre (Ének a felhők felett, Egy pilóta halála, Felhőkben, Szárnyas katonák, Velence fölött, Pilóták imája stb.). Hangay költészetében talán ki-kihagy a művészi fegyelem kemény aszkézise s nem mindig a lényeg felé mélyül el filozófikusan a mondanivaló. Háborús verseinek jelzett témakörében azonban hangulatteljes, melegítő alkotásokat nyújt, amelyek megérdemlik az irodalomtörténet méltányoló érdeklődését, kivált, ha a kötet jelzett dekadens tehertelétől eltekint.

SÁNDOR ISTVÁN